

ПРО ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ СЛОВАЦЬКОЇ МОВИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (44)

УДК 811.162.4'373:37.016

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(44).385–388

Шовкович О. Про лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеологізмів сучасної словацької мови; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. У статті особливу увагу зосереджено на взаємодії та взаємозв'язку мови й культури. Варто зазначити, що дедалі частіше в сучасному мовознавстві науковці звертаються до дослідження мовних фактів у тісному зв'язку із духовною та матеріальною культурою народу, його культурною свідомістю. Сучасна лінгвістика аналізує мову як суспільне явище, яке тісно поєднане з культурою та історією певного народу. Можна сказати, що фразеологізми прямо пов'язані з культурою, ідеями та формою життя суспільства. Вони відображають культурно-національну самобутність кожного народу, його духовну індивідуальність. Опанування знань щодо вживання фразеологічних сполук у науковому мовленні підвищує рівень професійної компетенції студентів. Оскільки при вивченні іноземної мови фразеологічні сполучення є важливим стилістичним засобом, вони є одним з невичерпних джерел багатства та виразності мовлення, відіграють важливу роль при пізнанні її культури та традицій. І саме це пізнання культури через мову відбувається за допомогою лінгвокультурологічного підходу. Зокрема, стверджується, що лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеології в сучасній словацькій мові є перспективним, тому що за його допомогою мова розглядається в контексті нації як носій особливого типу культури та мислення. Цей підхід дозволяє вивчати як цілісні тексти, так і окремі пласти лексичного складу мови, зокрема фразеологізми. У статті також висвітлюється визначення фразеології та лінгвокультурології як окремих лінгвістичних дисциплін. У статті здійснено оглядовий аналіз лінгвокультурологічних особливостей фразеологізмів сучасної словацької мови; зроблено висновки, що мислення народу – це найважливіше джерело творення фразеологізмів, які найвиразніше передають дух і красу мови, а об'єктивна реальність оцінюється по-різному залежно від свідомості та культури народу.

Ключові слова: лінгвокультурологічний підхід, фразеологія, фразеологізм, лінгвокультурологія, словацька мова, мова, культура, мовлення, мислення.

Постановка проблеми. Мова є основною формою національної культури, саме вона є скарбницею духовних надбань нації та досвіду. Мова нації та її культура становлять одне ціле. Розвиток культури починається із розвитку мови, тому мова і культура взаємопов'язані. Твердження, що культурні процеси впливають на мову, а мова на культуру, є загально визнаним. Формування людини як особистості з високим інтелектуальним рівнем неможливе без досконалого володіння мовою. За словами відомого українського мовознавця О.О. Потєбні, «мовна індивідуальність вирізняє людину як особистість, і що яскравіша ця особистість, то повніше вона відображає мовні якості суспільства» [Потєбня 1985, с. 48].

У сучасному світі високо оцінюються знання не лише рідної мови, але і знання іноземних мов, оскільки це ключ до успіху. Високий рівень володіння іноземною мовою, як і адекватний переклад, неможливі без знання фразеологізмів. Фразеологічний фонд мови є одним із основних предметів вивчення в лінгвокультурології, оскільки фразеологічні сполучення при вивченні іноземної мови є важливим стилістичним засобом і відіграють велику роль при пізнанні її культури, менталітету певного народу та традицій. І саме це пізнання культури через мову відбувається за допомогою лінгвокультурологічного підходу. Лінгвокультурологічний підхід передбачає вивчення фразеології на матеріалі різних мов і завдяки йому увага зосереджується на семантичних особливостях фразеологізмів. Лінгво-

культурологія найдоречніше показує взаємозв'язок двох основних компонентів – мови і культури.

Термін *лінгвокультурологія* почав використовуватися в 90-х роках ХХ ст. у російській лінгвістичній школі і пов'язаний із працями фразеологічних шкіл В.М. Телії, Ю.С. Степанова, Н.Д. Арутюн-вої, В.Г. Костомарова. У Словацьчині ця теоретична платформа почала спиратися саме на російську філологічно-теоретичну основу. Лінгвокультурологія – галузь лінгвістики, яка займається взаємозв'язком між мовою і культурою, що ґрунтується на гіпотезі про вплив культури на мову та мови на культуру. Вона зосереджується на культурній специфіці лексики, особливо ідіоматичних висловах. Саме тому лінгвокультурологічний аспект вивчення є перспективним у цьому дослідженні, оскільки об'єктом вивчення є особливості розуму, світогляду певного народу, від культури до мови і навпаки.

Аналіз досліджень. У лінгвістиці кінець ХХ ст. позначений особливою увагою до вивчення проблеми взаємовпливу і взаємозв'язку мови й культури. Характер осмислення мови та культури залежить від багатьох чинників, не тільки екстралінгвальних, а й наукових, а це духовна й матеріальна культура суспільства.

Багато лінгвістів займалися проблемою співвідношення мови й культури, використовуючи результати вивчення феномена культури, які зібрали філософи, літературознавці, соціологи. Багато наукових шкіл по-різному розглядають взаємовідношення мови і культури, але майже практично всі ви-

знають, що мова і культура взаємопов'язані, про це свідчать праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених: В. Гумбольдта, Б. Уорфа, Л. Вінтгенштейна, І. Бодуена де Куртене, О. Потебні, А. Вежбицької, В. Телія, Н. Арутюнової та багато інших учених.

Ще в 30-х роках XIX століття В. Гумбольдт одним із перших визначив взаємозв'язок мови й культури в межах їхньої цілковитої співвідносності та нерозривного зв'язку, що стало поштовхом для створення теорії лінгвістичної відносності. Саме ця теорія, концепція Л. Вейсгербера, гіпотеза лінгвістичної відносності Є. Сепіра і Б. Уорфа, антропологічні й культурологічні дослідження мови та національного світосприйняття і заклали фундамент лінгвокультурології як науки про мову і культуру.

Мета статті полягає в розкритті сутності і значущості лінгвокультурологічного підходу до вивчення фразеології у сучасній словацькій мові.

Завдання статті – здійснити науковий огляд праць, присвячених лінгвокультурології та фразеології; опрацювати теоретичні джерела, що стосуються фразеології та лінгвокультурології; установити взаємодію та взаємозв'язок мови та культури; висвітлити основні положення лінгвокультурологічного підходу у фразеології; проаналізувати класифікації фразеологізмів сучасної словацької мови. Під час написання статті був використаний **описовий метод**.

Виклад основного матеріалу. Кожна мова має у своєму складі стійкі словосполучення – фразеологізми, що вживаються носіями мови завжди у звичайному чи усталеному оформленні. Саме вони передають дух і красу мови, яку витворив народ упродовж віків для спілкування в усній чи писемній формах. Оскільки мова, як і суспільне явище, розвивається, то разом з нею розвивається і її фразеологічний фонд. Фразеологія кожної мови збагачується і вдосконалюється, вбираючи в себе безцінні скарби із приказок, прислів'їв, афоризмів, анекдотів, літературних цитат, професіоналізмів, мовних штампів і кліше – з усього, що впродовж багатьох сторіч зберігає у своїй пам'яті носій мови – народ.

Фразеологічні одиниці своїми значеннями частково перетинаються з лексикою, доповнюють картину світу, створювану лексичними одиницями. Однак фразеологічні одиниці виконують номінативну функцію, відрізняються від лексичних характером та обсягом інформації. Фразеологія – це символічний світ, у якому різноманітні об'єкти, явища та процеси дістають символічні позначення. Саме своєю архаїчністю і міфологізованістю відрізняється від лексики.

Якщо історична фразеологія відноситься до етнолінгвістики, то сучасна фразеологічна система є одним із об'єктів вивчення в лінгвокультурології. Основне завдання цієї наукової дисципліни полягає у вивченні та описі взаємовідношень мови та культури, мови та етносу. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення взаємодії та взаємозв'язку мови та культури цікавить багатьох лінгвістів, оскільки він пов'язаний з вивченням національної картини світу, мовної свідомості, особливостей ментально-

лінгвального комплексу в їх системному розгляді як «сукупності одиниць, які утворюють польові структури» [Воробйов 2008, с. 4].

В.А. Маслова стверджує, що термін «лінгвокультурологія» виник завдяки працям фразеологічної школи, яку очолювала В.М. Телія. Лінгвокультурологія – це наука, яка досліджує вияви культури народу, відображені та закріплені у мові [Маслова 2001, с. 107]. Завдання лінгвокультурології – це експлікувати культурні знання на основі зіставлення прототипної ситуації фразеологізму чи іншої мовної одиниці.

Фразеологія як окрема лінгвістична дисципліна формувалась упродовж тривалого часу. Зараз це розділ мовознавства, у якому вивчаються лексично неподільні поєднання слів. У Словацьчині фразеологія як наукова дисципліна почала формуватися в 50-х роках XX століття. Йозеф Млацек уважає фразеологію одним із найбільш специфічних напрямків у мові. Ступінь її знання часто залежить від рівня знання рідної чи іноземної мови. Фразеологію як сукупність всіх фразеологічних одиниць характеризує Й. Млацек [Млацек 1984, с. 9], Ф. Міко [Міко 1978/1979, с. 10], Е. См'єшкова [См'єшкова 1989, с. 5], які зазначають, що фразеологія розширює і збагачує лексичні засоби виразності й можливості мови, особливо емоційно-експресивну лексику. Головна функція фразеологічних одиниць надавати мові колориту, за її допомогою можна лаконічно висловити думку. Й. Млацек констатує, що фразеологія як вторинна похідна ділянка мови пов'язана насамперед із лексикою, інколи з синтаксисом. Вважає її самостійним складником лексикології. Такої ж думки дотримується й інший словацький науковець Ю. Фурдік, який уважає фразеологію частиною лексикології.

У словацькій мовознавчій науці існує декілька класифікацій фразеологічних одиниць, у нашому дослідженні ми розглянемо класифікацію Й. Млацек і Й. Містрика. Й. Млацек ділить фразеологічні одиниці на десять груп за такими критеріями: семантикою, конструкцією, функцією, походженням, частинами мови, відношенням до літературної мови, стилістикою, за їх складністю та можливістю комбінацій, а також за відношенням між їх стійкістю та варіантністю.

У своїй монографії Й. Млацек ділить фраземи на шість груп із точки зору їх будови:

– фраземи із структурою синтагми можуть мати характер дієслівних та недієслівних синтагм (*stratit' hlavu, spravit' dieru do sveta, držat' jazyk za zubami, prižmúrit' oči, pristrihnúť niekomu kridelká, modrý pondelok, ruku ako lopaty, jablko sváru, chudý ako vyzla*);

– фраземи із структурою простого чи складного речення, які представляють фонд прислів'їв (*Kto počtuje, ten gazduje. Po nečase čas býva. Lacné mäso, riedka polievka.*), приказок (*Od roboty kone dochnú. Každý vie, kde ho topánka tlačí. Nešťastie nechodí po horách, ale po ľud'och.*), прикмет (*Aká jeseň, taká jar. Aká matka, taká Katka. Zelené Vianoce, biela Veľká noc*);

– мінімальні фрази (*ako po masle, do nohy, ani za svet, ani o vlas, za dievčatá, do chlapa*);

– субфрази, які у словацькій фразеології з'явилися нещодавно (*no ved' hej, ved' preto, no len no, no zbohom, no nazdar, že či, ako áno, ako nie, len aby*);

– однослівні фрази (*zotriet' niekoho, vystrelit' si z niekoho*);

– фразеологічні конструкції (*ako číta, tak číta; riaditeľ sem, riaditeľ tam; čo číta, to číta*) [Млацек 2001, с. 69].

Що стосується Й. Містріка, то він у своїй класифікації ділить фразеологізми з точки зору стилістики:

- номінативні фразеологічні одиниці, які ділять на фразеологічні зрощення (*Kolumbovo vajce, mať niekoho v žalúdku, zapísať si za uši, vodit' za nos*), фразеологічні єдності (*bežať ostošest', hovorit' dve na tri, mať podrezaný jazyk*) та фразеологічні сполучення (*prvá lastovička, nočný vták, byť sám ako kôl v plote, podobajú sa ako vajce vajcu*);

- комунікативні фразеологічні одиниці, до яких відносить прислів'я, приказки, прикмети [Містрик 1999, с. 92].

Лінгвістика приділяє особливу увагу властивості фразеологізмів бути одним із основних способів представлення національно-культурної та етнічної ідентифікації. Фразеологія вважається найціннішим лінгвістичним спадком, у якому відображаються бачення світу й національна культура певного народу, а також фразеологічні одиниці є джерелом національно-культурної інформації. Лінгвокультурологічне дослідження на матеріалі

фразеології дозволяє досліджувати далеке минуле не лише мови, а й цілої історії і культури, зберігає в собі досвід, який передається з покоління в покоління.

Кожна розвинена мова, зокрема й словацька, має у своєму складі значну кількість стійких словосполук – фразеологізмів, що вживаються завжди у звичному оформленні. Більшість фразеологізмів, як і слів, за походженням є корінними. До складу словацької фразеології входять також усталені звороти, які стали невід'ємною частиною мовлення людини. Вони охоплюють широку тематику, показують особливості культури, традицій, звичаїв та досвіду, набутого народом на різних етапах його існування. У словацькій фразеології віддзеркалюються найрізноманітніші сфери життя народу.

Можна стверджувати, що фразеологізми найповніше відображають специфіку світобачення і культури, тут постає людина з її почуттями, емоціями і внутрішнім світом. Як зазначила В.М. Телія, фразеологія – це дзеркало, у якому лінгвокультурне суспільство ідентифікує своє національне самоусвідомлення [Телія 1996].

Висновки. Із викладеного вище стає очевидним, що вивчення фразеології має важливе значення з точки зору лінгвокультурології. Фразеологічний фонд будь-якої мови є носієм історичних рис та відображенням специфіки матеріальної й духовної культури кожного народу. І саме лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеології орієнтований на культурний чинник у мові та мовний чинник у людині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва: Языки русской культуры. 1999. 896 с.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва: Гнозис, 1996. 298 с.
3. Воробьев В.В. Лингвокультурология: монография. Москва: РУДН, 2008. 336 с.
4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва: Прогрес, 1985. 450 с.
5. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва: Академия, 2001. 208 с.
6. Потебня О.О. Эстетика и поэтика слова. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.
7. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва: Академический проект, 2001. 990 с.
8. Телія В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. 284 с.
9. Уорф Б.Л. Отношение нормы поведения к мышлению и языку. Новое в зарубежной лингвистике. Москва: Прогресс, 1960.
10. Miko F. Frazeológia a kultúra reči. Bratislava, 1978/1979.
11. Mistrík J. Jazyk a reč. 2. upravené. Bratislava: Mladé letá, 1999.
12. Mlacek J. Slovenská frazeológia. Bratislava: Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, 1984. 160 s.
13. Mlacek J. Slovenská frazeológia. 2. doplnené. Bratislava: Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, 1984. 156 s.
14. Mlacek J. Tvary a tváre frazém v slovenčine. Bratislava: Stimul, 2001.
15. Smiešková E. Malý frazeologický slovník. 5. Bratislava: Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, 1989.

REFERENCES

1. Arutunova N.D. (1999) Yazyk i mir cheloveka [Language and world of the person]. Moskva: Yazyki russkoy kultury. 896 s. [in Russian].
2. Vezhbickaya A. (1996) Yazyk. Kultura. Poznaniye [Language. Culture. Knowledge]. Moskva: Gnozis. 298 s. [in Russian].
3. Vorobyev V.V. (2008) Lingvokulturologiya: monografiya [Cultural linguistics: monograph]. Moskva: RUDN. 336 s. [in Russian].

4. Humboldt V. (1985) *Yazyk i filosofiya kultury* [Language and philosophy of culture]. Moskva: Progres. 450 s. [in Russian].
5. Maslova V.A. (2001) *Lingvokulturologiya* [Cultural linguistics]. Moskva: Akademiya. 208 s. [in Russian].
6. Potebnia O.O. (1985) *Estetyka i poetyka slova*. Kyiv: Mystetstvo. 302 s. [in Ukrainian].
7. Stepanov Yu.S. (2001) *Konstanty. Slovar russkoy kultury. Opyt issledovaniya* [Constants. Dictionary of the Russian culture. Experience of a research]. Moskva: Akademicheskii proekt. 990 s. [in Russian].
8. Teliya V.N. (1996) *Russkaya frazeologiya. Semanticheskii, pragmaticheskii i lingvokulturologicheskii aspekty* [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguoculturological aspects]. Moskva: Shkola «Yazyki russkoy kultury». 284 s. [in Russian].
9. Uorf B.L. (1960) *Otnosheniye normy povedeniya k myshleniyu i yazyku* [Attitude of the norm of behavior to thinking and language]. *Novoye v zarubezhnoy lingvistike*. Moskva: Progress [in Russian].
10. Miko F. (1978/1979) *Frazeológia a kultúra reči*. Bratislava [in Slovakian].
11. Mistrik J. (1999) *Jazyk a reč. 2. upravené*. Bratislava: Mladé letá [in Slovakian].
12. Mlacek J. (1984) *Slovenská frazeológia*. Bratislava: Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo. 160 s. [in Slovakian].
13. Mlacek J. (1984) *Slovenská frazeológia. 2. doplnené*. Bratislava: Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo [in Slovakian].
14. Mlacek J. (2001) *Tvary a tváre frazém v slovenčine*. Bratislava: Stimul [in Slovakian].
15. Smiešková E. (1989) *Malý frazeologický slovník. 5*. Bratislava: Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo [in Slovakian].

ON LINGUISTIC AND CULTURAL APPROACH TO PHRASEOLOGY STUDIES IN MODERN SLOVAKIAN LANGUAGE

Abstract. This scientific article is focused on interrelation and interaction of language and culture. It should be mentioned, that modern linguists pay special attention to the close relationships between the language and the spiritual and material culture of nations, their cultural consciousness, while investigating language facts. Modern linguistics analyses the language as a social phenomenon, which is closely connected with the culture and history of a particular nation. We can prove that phraseological units are closely connected with culture, ideas and the way of life of the society. They reflect cultural and national authenticity of every nation, its spiritual individuality. Gaining knowledge of how to use phraseological units in scientific discourse can increase the level of students' professional competence. In the process of learning a foreign language phraseological units are a very significant stylistic device, thus, they are the endless source of language enrichment and expression, and they play an important role in discovering culture and traditions. In fact, the discovery is made with the help of the linguistic-cultural approach. In particular, the author proves that the linguistic-cultural approach to studying phraseology in modern Slovakian language is quite perspective because it helps to consider the language in the context of nation as a medium of specific culture and thinking. This approach allows to study both whole texts and specific vocabulary, in particular, phraseological units. The author reviewed and analyzed linguistic and cultural peculiarities of phraseological units and made a conclusion that nation's thinking is the most significant source of creation of phraseological units that reveal the spirit and beauty of the language, and the objective reality is estimated differently depending on the consciousness and culture of the nation. The article also highlights the definition of phraseology and linguistic culturology as specific linguistic disciplines.

Keywords: linguistic-cultural approach, phraseology, phraseological unit, linguistic culturology, Slovakian language, language, culture, speaking, thinking.

© Шовкович О., 2020 р.

Олеся Шовкович – асистент кафедри прикладної лінгвістики, Ужгородський національний університет, Ужгород, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-7502-7254>

Olesia Shovkovych – assistant of the Applied Linguistics Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-7502-7254>